

Дороніна Т. Гендерна чутливість як складова гендерної культури. *Формування гендерної культури майбутніх вчителів: зб. матер. Всеукр. студ. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 25–26 березня 2005 р.* – Тернопіль, 2005. С. 17–21.

ГЕНДЕРНА ЧУТЛИВІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ

Дороніна Т.О.

Криворізький державний педагогічний університет

На сьогодні принцип гендерної рівності у суспільстві розглядається в якості необхідної умови становлення громадянського суспільства. Серед низки наукових термінів, які використовуються у гендерному дискурсі, одним з провідних є поняття гендерної культури, складовими чинниками якого, з точки зору освітньої сутності, на наш погляд, є гендерне знання та гендерна чутливість. Стосовно першого компонента зазначимо, що його значення досить прозоре. Це сукупність наукових та суспільно-політичних відомостей, що тим чи іншим чином торкаються гендерно забарвлених проблем (проблем суспільно-політичного та соціально-культурного існування людини, обумовлених статевою ознакою). Щодо другого компонента, гендерна чутливість, то тут не все так просто та зрозуміло, про що свідчить досить часте “змішання” у науково-публіцистичних текстах слововживання “чутливість” та “чуттєвість” (порівняно з російськими: “чувствительность” и “чувственность”).

Наведемо декілька найбільш поширених визначень.

“Гендерна чутливість - один з критеріїв оцінки планування змін, проектів, методів дослідження і аналізу. Зміни, що плануються, методи, чутливі в гендерному відношенні, якщо вони враховують існуюче становище жінок і чоловіків, не погіршують становище жінок і чоловіків, сприяють встановленню гендерного балансу” [2].

“Гендерна чутливість – це усвідомлення того, що в сучасному суспільстві проблеми дискримінації ще не розв’язані повністю, розуміння того, що вимоги, котрі соціум висуває до чоловіків і жінок, відрізняються, та що подібні накинуті обмеження не йдуть на користь ані жінкам, ані чоловікам, ані, власне, суспільству” [3].

Різничитання терміну можна пояснити складнощами “формування гендерної терміносистеми в українській мові” [4]. “Враховуючи міждисциплінарний характер гендерних досліджень, - пише М.Дмітрієва, - в

цьому випадку під гендерною термінологією ми розуміємо ті поняття і терміни, котрі є наріжними в дослідженнях з цієї тематики – тобто поняття з соціології, психоаналізу, психології, філософії, мовознавства, а також інших гуманітарних наук” [4]. Звернення до публікацій вказаних напрямків дозволяє виділити як мінімум три основних напрямки у розумінні “гендерної чутливості”:

- 1) науковий критерій, що робить можливим маркірувати будь-які суспільні явища як “гендерно нейтральні”, або “гендерно (патриархатно) заангажовані”;
- 2) принцип, на якому базується модель суспільних (гендерних) відносин, при цьому принцип “гендерної чутливості” (скандинавська модель) протиставляється принципу “гендерної рівності” (американська модель) [1]. Під гендерною чутливістю розуміється розширення можливостей для обох статей, тобто для чоловіків інтеграція в ту сферу, що завжди вважалася жіночою, і навпаки;
- 3) система сформованих (чи тих, що лише потребують свого формування) поглядів (оцінок, думок, переконань тощо) окремої людини або соціальної групи, що свідчать про їхнє розуміння взаємозв’язку між гендерними ролями та реальними обставинами, які обумовлюють їхнє насичення й існування.

Поряд з виділеними тенденціями також присутнє, “пересічне” розуміння “гендерної чутливості”, що може бути представлене як висловлення: “Гендерна чутливість – це підвищення інформованості суспільства про особливі проблеми сімейних взаємин”.

Жодне з наведених визначень не може вважатися вичерпним, вони - лише свідoctво різнобічних підходів науковців до вирішення гендерних проблем. Оскільки ми розглядаємо проблему у педагогічному аспекті, а саме як складову гендерної культури молоді, спираємося на третій (з визначених вище) напрямок у розумінні гендерної чутливості, як сукупності особистих переконань, які свідчать про здатність людини відчувати певні суспільні негаразди саме із “гендерного” погляду. Цьому підходу близьке визначення “гендерної чутливості” сформульоване М.Штильовою: “Під “гендерною чутливістю” ми маємо на увазі здатність педагога сприймати, усвідомлювати і моделювати вплив вербальних, невербальних і предметних факторів соціального середовища, методів і форм роботи з дітьми задля формування гендерної ідентичності дитини, здатність уловлювати і реагувати на будь-які прояви дискримінації за статевою ознакою (сексизма)” [5]. Цитоване визначення не може бути цілком прийнятним, оскільки визначає лише одного учасника навчально-виховного процесу (вчителя) та, можливо, занадто

безпосередньо з'єднує “формування гендерної ідентичності” і “реакцію на дискримінацію”.

Практика роботи у студентській аудиторії та спілкування із колегами переконує у актуальності проблеми. Вважає, наскільки несприйнятливі у викладацькому середовищі гендерні проблеми. І тут простежуються три головні тенденції: повне заперечення актуальності (та самого існування) проблеми; заперечення доцільності гендерних досліджень (точка зору: так асиметрія існує, але проблему не вирішити взагалі, через її споконвічний характер); гендерна проблематика повністю поглинається проблемами статевого співіснування (ця точка зору притаманна викладачам психологічних кафедр, які ставляться до проблеми, виходячи із традиційно-наукових засад). Але якими б різними не були вихідні положення згаданих поглядів, їх об'єднує саме відсутність у опонентів гендерної чутливості.

Відсутність гендерної чутливості викладачів тим тривожніше, що саме викладачі вищого навчального закладу покликані “працювати на перспективу”, вони готують і майбутніх науковців, і майбутніх практиків. Зневажливе, зверхнє ставлення до гендерної тематики лише закріплює авторитет традиції, виводить питання гендерної асиметрії з проблемного кола сучасних досліджень. Але тут, на наш погляд, криється не лише “традиція”. У творі Ф.М.Достоевського “Бідні люди” існує чудовий персонаж – Макар Олексійович Девушкін. Знедолений чиновник, майже жебрак, він перебуває у благодушному настрої, він не відчуває свого становища (“не смеєт почувствувать”). Тонкий психолог Достоевський саме так відтворює межу відчаю: чоловік втратив все, навіть почуття гідності, здібність до самоусвідомлення та адекватної оцінки середовища. Не буде перебільшенням сказати, що, нажаль, багато хто з дійсно талановитих, ерудованих, яскравих викладачів – ті ж Девушкіни. Викладачі університету перебувають у виключних обставинах, тут наукове та викладацьке зростання менш за все обумовлені статтю, практика все ставить по своїх місцях. Але чи вважаємо при цьому на суспільні явища взагалі? Чи замислюємося над об'єктивністю чи штучністю діючих законів? Чому нерідко емансиповані жінки не вважають себе феміністками? Чим так відлякує фемінізм? Чому в обговоренні гендерних проблем – соціальних, політичних, освітніх – “останнім” аргументом стає посилення на статі? Невирішеність цих питань – ознака відсутності у суспільній (викладацькій) свідомості гендерної чутливості.

“Гендерна чутливість” — це бачення проблем нерівності, дискримінації за статевими ознаками стосовно і чоловіків, і жінок у всіх різноманітних проявах. Таке розуміння гендерної чутливості допоможе нам

гармонізувати наше суспільство, уможливити право особистого життєвого вибору і його реалізацію для кожного з нас, яким би дивним і “неправильним” воно комусь ні здавалося.

Шлях формування гендерної чутливості – це залучення до навчального процесу принципу гендерної збалансованості. Гендерна збалансованість – усунення статевої ієрархії в суспільстві, коли одна стать – чільна, а інша – підлегла. Від ієрархії страждають обидва: жінка не може повною мірою реалізувати свій потенціал як особистість, чоловік змушений усе життя бути на межі, доводячи, що найсильніший, найрозумніший, найхоробріший, що він далекий від емоцій і “слабостей”. Домінування однієї статі над іншою спричиняє такі явні порушення прав людини, як насильство. Гендерна збалансованість в освіті вимагає змістовного перегляду навчальних дисциплін, розробку та використання інтерактивних методик з розвитку гендерної чутливості задля виявлення різних форм дискримінації та порушення прав людини за статевими ознаками.

Під час вивчення історико-літературознавчих дисциплін, саме при розгляді окремих літературних творів можливе висвітлення (навіть акцентування) наступних питань:

- соціальне представництво літературних персонажів (чоловіків та жінок) із виявленням тих обставин, які унеможливають інший розвиток дії саме через статево визначеність героїв;
- участь персонажів у суспільно-політичному, громадському житті (статеві переваги);
- ставлення персонажів (а можливо й письменників) по репродуктивних проблемах (тема материнства, чи завжди вона висвітлюється у творі);
- специфіка використання письменником художніх засобів та прийомів створення літературного образу-персонажу, відносно жінок та чоловіків;
- функції жіночих та чоловічих персонажів у творі, їхнє загальне значення для втілення авторської етико-естетичної концепції, тощо.

Отже, можна узагальнити наступне. Практично в кожному гендерному дослідженні розглянуте поняття залучається як широко відоме, однак, контекст його вживання дозволяє стверджувати різні його трактування. Розуміння гендерної чутливості як основи гендерної культури особистості, що закладає ґрунт для формування гендерно збалансованого суспільства, на наш погляд повинно стати провідним завданням у навчально-виховному процесі вищої школи. Тоді є надія, що майбутнє українське суспільство, його громадяни будуть більш гендерно гнучкими, чутливими і зможуть вирішити нехай не всі, але багато проблем нерівності. У цьому розумінні гендерні

дослідження несуть у собі великий інноваційний потенціал. Тоді можна сподіватися, що запровадження гендерних курсів до практики вищої освіти призведуть до того, що “патріархатні модуси культури будуть поступово слабшати, поступаючись місцем культурі дійсної рівності чоловіків і жінок. Побічно це відіб’ється в зниженні статистики насильства проти жінок і дітей, ослабленню проявів сексизму в суспільстві, освіті і науці”[6]. А в цілому приведе до появи і розвитку культури нових міжстатевих стосунків – на основі рівноправності, толерантності, поваги прав людини на самореалізацію й індивідуальну неповторність.

Список використаних джерел

1. Галкина Г. Та самая Липовская // НП.- 15 марта 2002. № 11 (199)
http://www.np.kz/2002/11/ludi1_2.html
2. Гендерна чутливість // <http://genderfund.com.ua/tglossaryukr.htm>
3. Дмитрієва М.М. Лінгвістичний експеримент як інструмент для вимірювання гендерної чутливості // http://www.linguistics.kiev.ua/seminar/2003/12/18/sem01_02_7.html
4. Дмитрієва М. Гендерна термінологія: національне vs. Інтернаціональне // http://www.linguistics.kiev.ua/seminar/2005/03/07/seminar_3_genderna_t_35.html
5. Штылева Л.В. Педагогика и гендер: развитие гендерных подходов в образовании // <http://www.ivanovo.ac.ru/win1251/jornal/jornal3/shtil.htm>
6. Юкина И. Мужчина и женщина: кто воспитатель, а кто генерал? *(Беседу вела Ольга Храпалова)* // *Образование и Бизнес.* - 2000.- 26 сентября. - №34 (58)